

DE GROTE WEIGERING

Marian Donner, *De grote weigering*. Prometheus, Amsterdam, 2022, 120p., ISBN 9789044647846, €16,99.

Dit essay maakt deel uit van *Nieuw Licht*, een filosofische pamfletreeks uit Nederland, met de ambitie om de eeuwenoude denktradities uit de filosofie in te zetten om hedendaagse problemen te begrijpen. Zoals alle pamfletten uit deze reeks, begint het met een vraag, hier gesteld door Frank Meester en Coen Simon: we leven in tijden van talloze verzetsbewegingen, van Occupy, de World Freedom Convoy, tot de talloze coronaprotesten. Hoe moeten we deze vormen van verzet begrijpen? Zijn het werkelijk vormen van verzet tegen het systeem of eerder een luxe waarin het systeem ons voorziet?

Die vraag wordt in dit essay opgenomen door Marian Donner, die vooral te rade gaat bij Herbert Marcuse. Donner is geen professioneel filosoof, maar schrijver en columnist (onder meer in *De Groene Amsterdammer*). Naast enkele romans, schreef ze ook het *Zelfverwoestingsboek: waarom we meer moeten stinken, drinken, bloeden, branden en dansen* (Das Mag, 2019). Met dit nieuwe essay waagt ze zich aan haar tweede non-fictieboek.

Donner begint haar essay niet met Marcuse, maar met de Fermiparadox: als het universum zo groot is, waar zijn dan alle aliens? Vervolgens maakt ze een analyse van die paradox doorheen heel wat populaire cultuur, gaande van South Park tot Kurt Vonnegut, om uit te komen bij de Matrix. Een pertinente analyse van de Fermiparadox werd gegeven door Carl Sagan: elke beschaving die slim genoeg is om tot interstellair contact over te gaan, is ook dom genoeg om zichzelf te vernietigen. Voldoende intelligentie om ons te bezoeken is ook genoeg intelligentie voor zelfdestructie (denk maar aan de atoombom).

Het is hier dat Donner naar het werk van Marcuse springt, die het op het eerste gezicht eens is met Sagan: vooruitgang en technologie leiden inderdaad tot een stijgend gevaar van zelfdestructie door het technologische productieapparaat. Maar, en hierin ligt het verschil met Sagan, die zelfdestructie wordt bij Marcuse niet gedacht als een natuurlijk gevolg van technologie, maar als een maatschappelijke keuze. Technologische zelfdestructie zien als het natuurlijk eindproduct van de geschiedenis is voor Marcuse een vorm van ideologie: een naturalisering van wat in wezen een open keuze is voor een bepaalde maatschappijvorm, namelijk het hedendaags kapitalisme. Het is dat systeem dat Marcuse in zijn werk analyseert als de irrationaliteit van die gevestigde rationaliteit.

Donner illustreert die thematiek met hedendaagse voorbeelden zoals de ruimtedromen van Jeff Bezos en Elon Musk. Zij zijn het toonbeeld van de

destructieve kracht van het hedendaags kapitalisme, maar presenteren tegelijkertijd hun droom om naar Mars te gaan als het antwoord op die ‘natuurlijke’ dreiging van technologie: het leven op aarde is bedreigd, tijd om te vertrekken. Het antwoord laat echter de maatschappelijke structuren intact: “de vernietigende krachten verdedigen zichzelf”. Want uiteindelijk is er natuurlijk niets vernieuwends aan Bezos’ en Musks plannen. Ze bieden geen werkelijk alternatief, ze denken geen nieuwe wereld uit. Wat ze zoeken is enkel een nieuwe plek om het oude voort te zetten” (26).

Dat we tegelijkertijd deze sociale structuren niet in vraag stellen komt door wat Marcuse het ‘Gelukkige Bewustzijn’ noemde: een ideologische verleiding die ons doet geloven dat het hele systeem volledig rationeel is. “Het Gelukkige Bewustzijn is het bewustzijn dat erkent dat Amazonmedewerkers worden uitgebuit, maar daartegenover zet dat ze ook gewoon een andere baan kunnen zoeken” (38). Zo komen we dan uit bij Marcuses befaamde diagnose van de ‘eendimensionale mens’: de mens die overblijft in een maatschappij gedomineerd door dit technologische productieapparaat. Donner gooit hier eigenlijk een heleboel diagnoses op elkaar, zonder die afdoende te onderscheiden. Zo gaat het allereerst over een neoliberale focus op efficiëntie, waarbij alle vormen van frictie worden geweerd. Maar tegelijkertijd gaat het ook over het hedendaagse hyperindividualisme (55) om even verder dan weer over te gaan op de huidige macht van algoritmes, die elke verandering onmogelijk maken (66).

Wanneer Donner een alternatief tracht uit te werken, wordt het essay bevreemdend. Ze duikt, zonder gedegen verantwoording, diep in de kwantummechanica en oosterse wijsheid, die ze onproblematisch met elkaar linkt. Ze focust met name op de Indiase filosoof Nāgārjuna, die beargumenteerde dat er geen zelf bestaat, maar alles relationeel is. “Nāgārjuna beschreef met andere woorden de kwantummechanica. Volgens hem is er geen essentie, alles bestaat dankzij, als functie van, vanuit het perspectief van iets anders” (91). Bij dit soort claims over hoe hedendaagse fysica en oosterse wijsheid op een lijn staan, een claim die al teruggaat tot Fritjof Capra in de jaren 1970, wordt door Donner geen enkele kritische noot geplaatst.

Overtuigender wordt het essay als er naar Marcuse wordt teruggekeerd en diens alternatief van ‘De Grote Weigering’: “Het is de negativiteit van de Ander, van het Vreemde, die frictie geeft en waaruit vervolgens meerdimensionaliteit ontstaat, schreef Marcuse” (103). Concreet gaat het om het idee dat het enige zinvolle verzet tegen het systeem er niet in bestaat eraan te proberen ontsnappen, maar eerder in het creëren van frictie ligt. Donner geeft het voorbeeld van Massage Bear (100), een Chinese blogger, die een filosofie van ‘vissen aanraken’ (Mō Yú) bepleitte, een Chinese spreuk die verwijst naar lanterfantten op het werk. In plaats van mee te stappen in de ratrace, of eraan te proberen ontsnappen, wordt het eerder een kwestie van bewust je best niet meer doen. Een gelijkaardig voorbeeld is Tricia Hersey. “Via haar Instagramaccount, The Nap Ministry, roept Hersey haar honderdduizenden volgers dagelijks op om vooral zoveel mogelijk

te luieren, te dolen en te dagdromen” (102).

Wellicht het interessantste deel van het essay is als Donner dit kader ook tracht in te zetten om inzicht te krijgen in de hedendaagse opkomst van *alt-right* (63) en complotdenkers (104). Donner ziet beide groepen als een variant van deze Grote Weigering: een uiting van verzet tegen de irrationaliteit van het rationele systeem. “Maak dit systeem kapot, misschien, dit technologisch productieapparaat, door haar fundamenten aan te vallen: de opvattingen over wat rationeel en redelijk is. Dat is wat complotdenkers eigenlijk doen” (105). Tegelijkertijd erkent ze ook dat de specifieke vormen die dit verzet aanneemt niet noodzakelijk tot iets leiden. In feite zat die diagnose van complotdenkers al in een stuk dat ook in *De Groene Amsterdammer* verscheen, en me aanzette het hele essay te lezen in de hoop een meer diepgaande analyse te vinden. Het essay lost die belofte niet in. Ik zou zelfs durven pleiten dat het stuk in *De Groene* volstond; in boekvorm worden er enkel een heleboel zaken toegevoegd die, ofwel niet bijster verrassend zijn voor wie enigszins met links-marxistische cultuurdiagnoses vertrouwd is, ofwel bevreemdend zijn, zoals de excursie in kwantummechanica of de overvloed aan clichématige sciencefiction (zoals *Star Trek*). In die zin leest het essay wel leuk, maar lijkt Marcuse ons toch niet al te veel nieuws te vertellen over deze hedendaagse vormen van verzet.

Massimiliano SIMONS (Maastricht)

FUCK DE MEDIA, RED DE PERS

Guido Van Liefvering, *Fuck de media, red de pers*. Epo, Berchem, 2022, 195p., ISBN 9789462673694, €20,00.

De titel van het boek maakt de inzet duidelijk: de media en de pers zijn iets compleet anders. Bovendien zijn de media slecht, en de pers goed. Het is een belangrijk onderscheid dat, inderdaad, in het hedendaags publieke debat nogal snel vergeten wordt. Zowel de media als de pers verwijzen op het eerste gezicht naar iets gelijkaardigs: methodes, technieken en instituten die informatie overdragen. Maar de aard van deze informatie, en de motivatie verschillen radicaal. Met een notie als de ‘pers’ associëren we hogere waarden zoals waarheid en rechtvaardigheid – denk aan het stereotype van de onderzoeksjournalist die een complot ontrafelt. De media, daarentegen, gaan in de eerste plaats over *entertainment*. Of wat er verteld wordt in de media waar is, maakt weinig uit, zolang het verkoopt. Het moet kijkers doen kijken en lezers doen lezen. Meer niet.